

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-77>

УДК 338.2:351

СИСТЕМА КОМПЛАЄНС ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

COMPLIANCE SYSTEM AS A WAY OF OVERCOMING CORRUPTION

Гура Вадим Вікторович

аспірант,

Львівський державний університет внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4722-5448>**Hura Vadim**

Lviv State University of Internal Affairs

За результатами проведеного дослідження поглядів науковців на трактування суті поняття «комплаєнс» пропонуємо розуміти його як «відповідність діяльності підприємства та його внутрішньої політики, правил і процедур вітчизняному та міжнародному законодавству, морально-етичним нормам ведення бізнесу, контроль за усіма процесами, здійснення комплаєнс-ризик менеджменту в системі боротьби з корупцією та зміцнення економічної безпеки». У роботі визначено та описано основні складові елементи системи комплаєнс: мету комплаєнс-контролю, його завдання, принципи, функції. Охарактеризовано набір політик Комплаєнс в компанії. Встановлено напрями здійснення внутрішнього та зовнішнього комплаєнс-контролю. Результати презентованого дослідження можуть використовуватись для подальших наукових розвідок проблеми застосування комплаєнс з метою подолання корупції.

Ключові слова: комплаєнс, комплаєнс-контроль, корупційні ризики, корупція, економічна безпека, система комплаєнс.

In the world, compliance has strongly entered the practical activities of mankind and is used in many spheres of social life. Compliance control ensures the prevention of corruption risks and strengthening the economic security of the state on this basis. The purpose of this study was the formation of a unified approach to the interpretation of the concept of «compliance» and the characteristics of the key elements of the compliance system of an enterprise, organization, or institution. The object of the study is the compliance system in combating corruption and preventing corruption risks. To achieve the goal, the work uses traditional methods of scientific knowledge: analysis and synthesis, induction and deduction, generalization and synthesis. According to the results of the study of the scientists' views on the interpretation of the essence of the concept of «compliance», we suggest that it be understood as «compliance of the enterprise's activities and its internal policies, rules and procedures with national and international legislation, moral and ethical norms of business conduct, control over all processes, implementation of management of compliance risks in the system of combating corruption and strengthening economic security». The work defines and describes the main components of the compliance system: the purpose of compliance control, its tasks, principles, functions. A set of Compliance policies in the company is characterized. The areas of implementation of internal and external compliance control have been established. The results of the presented research can be used for further scientific investigations of the problem of applying compliance in order to overcome corruption. Development of a theoretical and methodological basis for the study of the compliance problem and the formation of a compliance system at enterprises, organizations and institutions in order to prevent corruption risks and overcome corruption.

Key words: compliance, compliance control, corruption risks, corruption, economic security, compliance system.

Постановка проблеми. В усьому світі підприємства для підвищення ефективності діяльності застосовують інноваційні інструменти, серед яких виділяється комплаєнс-контроль. З його допомогою здійснюється внутрішній контроль за діяльністю підприєм-

ства та зростає ефективність корпоративного управління.

У світі комплаєнс отримав широке застосування: у фінансовій та страховій сфері, на виробничих підприємствах, у торгівлі, в сфері охорони здоров'я та освіти, органах держав-

ного управління тощо. В Україні комплаєнс робить лише перші кроки.

Про суттєве значення комплаєнса у сучасному економічному житті свідчить те, що на Всесвітньому економічному форумі в швейцарському Давосі серед чотирьох сфер, покращання яких дозволить прискорити зростання як світової, так і національних економік, експерти назвали скорочення бюрократії, боротьбу з корупцією, спрощений доступ до фінансування та кредитів, а також активне застосування комплаєнс-практики [1, с. 107].

У міжнародній практиці комплаєнс широко застосовується для виявлення фактів корупції, шахрайства, порушення законодавства та корпоративної етики тощо. Усі разом та кожен зокрема зазначені факти протиправної діяльності знижують економічну безпеку підприємства, а також потребують врахування при оцінці її рівня. Тому комплаєнс-контроль повинен стати частиною системи економічної безпеки підприємства, вагомим інструментом її забезпечення та боротьби з корупцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання «комплаєнс» мало досліджені у вітчизняній науці та практиці, але певні напрацювання у даній сфері містяться у роботах Астраханцева І., Бортнікова Г., Гончарової К., Деревської О., Жарій Я., Іванова В., Кавчука А., Калініченко Л., Ключко Л., Куфаєвої В., Лаврик І., Малихіна Д., Можаровського М., Москаленка Н., Правливої Л., Тимошкіна А., Цюцяка А., Цюцяка І. та інших.

Дослідження питань, пов'язаних із комплаєнс-контролем та його застосуванням у подоланні корупції перебувають на стадії розвитку, тому вони потребують осмислення, глибокого вивчення, вироблення єдиних підходів, розробки дієвих механізмів впливу тощо.

Постановка завдання. Метою даного дослідження стало з'ясування суті поняття «комплаєнс» та його ролі у подоланні корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпосереднім призначенням комплаєнс-контролю виступає попередження виникнення або мінімізація ризиків зниження прибутковості діяльності чи втрати довіри до підприємства у споживачів, посередників, інвесторів, регулюючих органів, а в кінцевому підсумку – загрози зниження економічної безпеки підприємства.

Комплаєнс – це також потужний інструмент у боротьбі з корупцією при здійсненні виробничих процесів, електронних закупівель, проведенні конкурсів на заміщення вакантних

посад керівного складу, у взаємовідносинах між співробітниками компанії тощо.

Термін «комплаєнс» привнесли в українську економіку західні компанії, що ввійшли на наш вітчизняний ринок, і для яких комплаєнс виступає невід'ємним елементом функціонування.

Будь-яке дослідження починається зі з'ясування суті явища, що вивчається. В Україні не вироблено єдиного підходу до трактування таких термінів як «комплаєнс», «комплаєнс-контроль», «комплаєнс-ризик» тощо. Тому вивчення дефініції зазначених термінів вбачається як першочергове завдання.

Термін «комплаєнс» походить від англійського «compliance», що означає «відповідність», і означає «здатність компанії відповідати нормам і правилам – як зовнішнім, так і внутрішнім» [2].

На даний час не сформовано єдиного визначення поняття «комплаєнс». Одні автори зосереджуються на меті діяльності комплаєнс або дають його узагальнене визначення; інші виділяють лише окрему сторону комплаєнс щодо управління ризиками; хтось зазначає, що дотримуватись норм вітчизняного та міжнародного права слід при здійсненні діяльності, а інші вказують, що перевіряти на відповідність необхідно і внутрішню документацію підприємства, організації, установи.

Зважаючи на вище викладене, пропонуємо під терміном «комплаєнс» розуміти відповідність діяльності підприємства та його внутрішньої політики, правил і процедур вітчизняному та міжнародному законодавству, морально-етичним нормам ведення бізнесу, контроль за усіма процесами, здійснення комплаєнс-ризику менеджменту в системі боротьби з корупцією та зміцнення економічної безпеки.

Метою комплаєнс-контролю є перевірка дотримання законодавчих та морально-етичних норм; розробка заходів щодо мінімізації протиправних та економічних ризиків, що призводять до зниження ефективності діяльності, прибутковості та втрати довіри у суб'єктів ринкових відносин.

Завданнями комплаєнс-контролю виступають:

- забезпечення дотримання чинного вітчизняного та міжнародного законодавства, етичних норм поведінки усіма сторонами ділових чи економічних відносин, співробітниками компаній;

- розробка внутрішньої документації компанії та процедур у відповідності з чинним законодавством;

Таблиця 1

Дефініції поняття «комплаєнс»

Автори	Визначення
узагальнення принципів діяльності	
Міжнародна асоціація комплаєнсу	Комплаєнс описує здатність діяти відповідно до закону, набору правил та норм або встановлених вимог та внутрішніх процедур [3].
Кавчук А.	Комплаєнс – концепція ведення бізнесу з дотримання законодавства України та інших країн, галузевих нормативних документів, стандартів, внутрішніх корпоративних документів (етичних кодексів, політик, процедур) [4].
усвідомлене прагнення	
Правдива Л.	Комплаєнс у банківській сфері, по суті, є усвідомленим прагненням до відповідності банківської діяльності законодавчим і нормативним вимогам, встановленим правилам і процедурам, кодексам і стандартам [5, с. 10].
вузьке поняття	
Цюцяк А. Л., Цюцяк І. Л.	Комплаєнс – це процес управління комплаєнс-ризиками [6, с. 204].
Жарій Я., Куфаєва В.	Тлумачення терміна як складової процесу управління комплаєнс-ризиками в поєднанні з контролем за цим процесом [7, с. 313].
засначення мети комплаєнс	
Москаленко Н. В.	Під ним розуміють процес управління ризиками, направлений на добросовісне виконання законодавства, норм етики, прийнятих у сфері регулювання правовідносин і принципів ділових відносин з метою підтримки належних правил та стандартів поведінки на ринку, а також підтримання іміджу установи, організації [1, с. 111].
перевірка відповідності діяльності нормам і нормативам	
Деревська О. Б.	Комплаєнс – перевірка відповідності діяльності банку законодавству, нормативно-правовій базі Національного банку України, внутрішнім нормативним документам [8, с. 61].
система захисту бізнесу	
Калініченко Л. Л.	Система захисту бізнесу і його акціонерів від зовнішньої корупції, зловживань та неефективного управління організацією з боку її топ-менеджерів, а також здатність діяти у відповідності з інструкціями, правилами і спеціальними вимогами [9, с. 242].
комплексне визначення	
Гончарова К. Г.	Комплаєнс є вагомою частиною внутрішньої системи безпеки банку, що забезпечує відповідність внутрішньобанківських правових актів актуальним законодавчим нормам та відповідність внутрішньобанківських процесів внутрішньобанківським нормативно-правовим актам, в тому числі шляхом ефективного комплаєнс-ризик менеджменту [10, с. 28].

Джерело: побудовано автором за джерелами [1; 3–10]

– протидія корупції, шахрайству, легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, тероризму тощо.

При здійсненні комплаєнс-контролю слід дотримуватись ряду принципів, серед яких слід виділити:

– незалежність, що передбачає офіційний статус служби комплаєнс-контролю, доступ до необхідних ресурсів та документа-

ції, попередження виникнення можливих конфліктних ситуацій, пов'язаних із професійною діяльністю;

– постійність, тобто безперестанне здійснення моніторингу необхідної інформації, її обробку та аналіз;

– взаємодія з керуючими органами, котра передбачає вчасне надання достовірної інформації; обговорення спірних запи-

тань щодо трактування окремих положень, показників та іншої інформації; узагальнення результатів перевірок та внесення пропозицій щодо усунення виявлених порушень;

- превентивність, що потребує вироблення на основі ґрунтовного аналізу зібраної інформації обґрунтованих рекомендацій щодо покращення результативності роботи компанії, подолання корупції та вдосконалення системи комплаєнс;

- різноспрямованість, тобто застосування системи комплаєнс в усіх сферах діяльності та усіх процесах;

- субординація, що передбачає підзвітність співробітників служби комплаєнс-контролю своєму керівникові; при цьому керівник служби комплаєнс-контролю повинен підпорядковуватись керівнику вищого рангу; а якщо він входить до вищих керівних структур суб'єкта економічних відносин, то не може здійснювати керівництво будь-яким структурним підрозділом;

- належне кадрове забезпечення, враховує що працівники служби комплаєнс-контролю повинні володіти необхідною освітою, досвідом, кваліфікацією та моральними принципами, що не дозволять їм брати участь у корупційних схемах; якість кадрового забезпечення служби комплаєнс-контролю повинна підтримуватись завдяки системі підвищення кваліфікації та обміну досвідом.

Ефективність комплаєнс, досягнення поставленої мети в значній мірі залежать від виконання ряду функцій, серед яких слід виділити:

- аналітичну, яка проявляється у проведенні аналізу дотримання законодавчих норм та процедур вітчизняного та міжнародного законодавства, внутрішньої регламентуючої документації, морально-етичних норм діяльності, виявленні імовірних комплаєнс-ризиків, в тому числі корупційних;

- інформаційну, тобто збір, систематизацію та обробку необхідної інформації;

- превентивну, що потребує розробки ряду заходів недопущення неправомірних діянь як співробітників компанії, так і партнерів по бізнесу, посередників, клієнтів, регулюючих та контролюючих органів тощо;

- захисну, котра передбачає зміцнення економічної безпеки компанії шляхом попередження виникнення комплаєнс-ризиків та нейтралізації існуючих.

При здійсненні комплаєнс усіх без винятку процесів слід дотримуватись певних правил і процедур. Так, для переважної більшості організацій набір політик Комплаєнс включає:

- кодекс корпоративної етики або корпоративної поведінки, що встановлює морально-етичні принципи, стандарти поведінки, пріоритети компанії та обов'язки співробітників;

- політику чесної конкуренції, що вимагає від кожного співробітника виконання конкурентних правил та умов, та направлена на формування вільного ринку та відкритої конкуренції товарів та послуг;

- політику протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, що захищає легальний сектор економіки від проникнення тінювих доходів;

- політику отримання та надання подарунків, запрошень, що забезпечує відокремлення понять «подарунок» та «хабар» шляхом встановлення граничної вартості подарунків та процедур контролю за їх наданням;

- політику інформування про порушення етичних стандартів (Whistleblowing Policy), що надає можливість працівникам, замовникам та постачальникам як офіційно, так і анонімно повідомляти про випадки корупції та інших порушень норм і стандартів поведінки;

- політику, що регулює конфлікт інтересів завдяки впровадженню етичних стандартів поведінки співробітників в разі виникнення подібних конфліктів (інтереси співробітника вступають в протиріччя з інтересами компанії, інтереси одного клієнта з інтересами іншого і т. ін.). Політика вимагає, щоб інтереси компанії завжди ставилися вище за інтереси її окремих співробітників;

- політику захисту майна компанії, що поширюється як на матеріальні, так і нематеріальні цінності, забезпечує захист патентів, «ноу-хау», інтелектуальних прав;

- політику конфіденційності інформації, що гарантує нерозголошення інформації про клієнтів, регулює зберігання та обробку персональних даних, надання коректної звітності [11, с. 81].

На усіх без виключення підприємствах, організаціях чи установах на кожному етапі діяльності існує імовірність корупційних ризиків з боку учасників-виконавців. Зважаючи на те, що фактори виникнення корупційних ризиків поділяються на внутрішні та зовнішні, то виділяють два відповідних види комплаєнс-контролю.

Зовнішній комплаєнс-контроль передбачає проведення постійного моніторингу та комплаєнс-контролю щодо корупційної здатності контрагентів та учасників ділових взаємовідносин, перевірку наявності та ефективності системи протидії корупції; вивчення

імовірність виникнення корупційних ризиків при взаємодії з державними органами внаслідок здійснення перевірок, участі в тендерах, отримання дозвільних документів, вирішення питань з правоохоронними органами та судах різної інстанції тощо.

Внутрішній комплаєнс-контроль реалізує функцію запобігання ризикам шляхом: виявлення, класифікації та обліку ризиків; кількісної оцінки ймовірності виникнення та можливих наслідків; моніторингу ефективності управління ризиками; участі у розробці заходів по зниженню рівня ризиків, розробка рекомендацій та внутрішніх документів по управлінню ризиками; виявлення конфлікту інтересів в діяльності організації та її працівників; аналіз показників динаміки зауважень клієнтів та дієвості запроваджених заходів; аналіз економічної доцільності аутсорсингу послуг та використання підрядних організацій; розробці внутрішніх документів, що направлені на протидію комерційному підкупу та корупції; розробці документів та організації заходів по впровадженню норм корпоративної поведінки та професійної етики; виконанні інших функцій, що запобігають ризикам та передбачені внутрішніми документами організації [11, с. 82].

Серед видів комплаєнсу, що необхідні для підприємств усіх сфер діяльності, форм та видів господарювання, слід виділити антикорупційний комплаєнс.

Під антикорупційним комплаєнсом доцільно розглядати «комплекс заходів, що визначається внутрішніми приписами суб'єкта господарювання з метою забезпечення відпо-

відності його діяльності вимогам антикорупційного законодавства та унеможливлення вчинення посадовими особами відповідного суб'єкта господарювання корупційних правопорушень» [12, с. 144].

У відповідності до цього метою антикорупційного комплаєнсу є попередження порушень співробітниками норм та процедур боротьби з корупцією та виявлення існуючих корупційних діянь.

На даний час в Україні комплаєнс поширений переважно у банківських та фінансових установах. В інших сферах суспільної діяльності комплаєнс знаходиться на стадії становлення. Проте, ті підприємства, організації, установи, що почали застосовувати систему комплаєнс, зарекомендували себе як надійні партнери ринкових відносин, що відзначаються прозорістю діяльності у відповідності до міжнародних норм права та професійної етики, корпоративної культури та нетерпимості до корупції. Вони забезпечили собі позитивний імідж за найвищими стандартами якості та отримали довіру партнерів, клієнтів, інвесторів, держави, співробітників.

Висновки. Дослідивши суть поняття «комплаєнс», охарактеризувавши систему комплаєнс та її ключові елементи, вивчивши суть та значення антикорупційного комплаєнсу для економіки окремих підприємств, установ та організацій й держави загалом, слід зазначити його ефективність у боротьбі з корупцією, попередженні та уникненні корупційних ризиків, збереженні позитивного іміджу суб'єктів суспільних відносин, мінімізації втрат та підвищенні ефективності діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Москаленко Н. В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнс-контролю в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 106–112.
2. Що таке комплаєнс-ризик та як ними керувати? URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001573
3. Бортніков Г. П. Комплаєнс-ризик (ризик недотримання): міжнародні стандарти та їх застосовність в країнах СНД. URL: http://www.iaa-ru.ru/inner_auditor/publication/foreign_mass_media_articles/bortnikov/
4. Кавчук А. Compliance для бізнесу: з чого почати? URL: https://unic.org.ua/upload/files/4_Kavchuk_Vachynsky_Kolomiets_UNIC_Regional_Lviv.pdf
5. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком. *Вісник НБУ*. 2011. № 7 (185). С. 10–13.
6. Цюцяк А. Л., Цюцяк І. Л. Впровадження системи комплаєнс-контролю у вітчизняну систему незалежного фінансового контролю та аудиту. *Науково-інформаційний вісник «Економіка»*. 2011. № 3. С. 200–206.
7. Жарій Я., Куфаєва В. Комплаєнс-модель процесу забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 2 (6). С. 312–319.
8. Деревська О. Б. Запровадження системи внутрішнього контролю в банках України. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України* : збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної

конференції (м. Суми, 28—29 жовтня 2010 р.). Суми : Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2010. Т. 1. С. 59–61.

9. Калініченко Л. Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. *Науковий вісник Херсонського університету. Серія Економічні науки*. 2014. Вип. 6. Ч. 4. С. 242–245.

10. Гончарова К. Г. Система комплаєнс як елемент економічної безпеки банку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 33 (366). С. 27–36.

11. Іванов В. Б., Лаврик І. Ф. Комплаєнс як система протидії корупції та запобіганню ризиків на рівні суб'єктів господарювання. *Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 3 (36). С. 80–86.

12. Можаровський М. Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. *Право*. 2021. № 2. С. 139–148.

REFERENCES:

1. Moskalenko N. V. (2018). Teoretychni aspekty zaprovadzhennia komplaiens-kontroliu v Ukraini [Theoretical aspects of the introduction of compliance control in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk. Seriya: finansy, oblik, opodatkovannia*, vol. 2, pp. 106–112.

2. Shcho take komplaiens-ryzyky ta yak nymy keruvaty? [What are compliance risks and how to manage them?]. Available at: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001573

3. Bortnikov H. P. Komplaiens-ryzyk (ryzyk nedotrymannia): mizhnarodni standarty ta yikh zastosovnist v krainakh SND [Compliance-risk (risk of non-compliance): international standards and their applicability in the CIS countries]. Available at: http://www.iia-ru.ru/inner_auditor/publication/foreign_mass_media_articles/bortnikov/

4. Kavchuk A. Compliance dla biznesu: z choho pochaty? [Compliance for business: where to start?]. Available at: https://unic.org.ua/upload/files/4_Kavchuk_Bachynsky_Kolomiets_UNIC_Regional_Lviv.pdf

5. Pravdyva L. (2011). Udoskonalennia korporatyvnoho upravlinnia v bankakh ta upravlinnia komplaiens-ryzykom [Improvement of corporate governance in banks and compliance risk management]. *Visnyk NBU*, vol. 7 (185), pp. 10–13.

6. Tsiutsiak A. L., Tsiutsiak I. L. (2011). Vprovadzhennia systemy komplaiens-kontroliu u vitchyznianu systemu nezalezhnogo finansovoho kontroliu ta audytu [Implementation of the compliance control system in the domestic system of independent financial control and audit]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk «Ekonomika»*, vol. 3, pp. 200–206.

7. Zharii Ya., Kufaiyeva V. (2016). Komplaiens-model protsesu zabezpechennia finansovoi bezpeky komertsii-noho banku [Compliance model of the process of ensuring financial security of a commercial bank]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 2 (6), pp. 312–319.

8. Derevska O. B. (2010). Zaprovadzhennia systemy vnutrishnoho kontroliu v bankakh Ukrainy [Implementation of the internal control system in banks of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy : zbirnyk tez dopovidei KhIII Vseukrainskoi naukovo praktychnoi konferentsii – Problems and prospects of the development of the banking system of Ukraine: a collection of abstracts of reports of the 13th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Sumy, October 28–29th, 2010)*. Sumy: Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy», vol. 1, pp. 59–61.

9. Kalinichenko L. L. (2014). Teoretychni aspekty funktsionuvannia komplaiensu u vitchyznianykh bankakh [Theoretical aspects of compliance functioning in domestic banks]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, vol. 6(4), pp. 242–245.

10. Honcharova K. H. (2015). Systema komplaiens yak element ekonomichnoi bezpeky banku [The compliance system as an element of the bank's economic security]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 33 (366), pp. 27–36.

11. Ivanov V. B., Lavryk I. F. (2016). Komplaiens yak systema protydii koruptsii ta zapobihanniu ryzykiv na rivni subiektiv hospodariuvannia [Compliance as a system of combating corruption and preventing risks at the level of business entities]. *Vinyk Natsionalnoho transportnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 3 (36), pp. 80–86.

12. Mozharovskyi M. Yu. (2021). Teoretyko-pravovyi analiz vyznachennia poniattia «komplaiens» ta yoho vydiv [Theoretical and legal analysis of the definition of the concept of «compliance» and its types]. *Pravo*, vol. 2, pp. 139–148.